

ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ: ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Βινιεράτου Μποσινάκη Μαρία

Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης «Βιώσιμη Ανάπτυξη»

Δρ. Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών και Πολιτισμικών Σπουδών, Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

maria.vinieratou@gmail.com

Περίληψη

Στην εποχή του σύγχρονου παγκόσμιου ανταγωνισμού, οι οικονομίες των περισσότερων χωρών λειτουργούν όλο και περισσότερο ως μέρος ευρύτερων οργανισμών και διεθνών κέντρων αποφάσεων, στο πλαίσιο των οποίων οι εθνικοί στόχοι συγκεράζονται με περιφερειακούς ή και παγκόσμιους. Εξίσου παγκόσμιες είναι άλλωστε και οι προκλήσεις που αφορούν στις απειλές από την κλιματική αλλαγή, την ενεργειακή κρίση και την εξάντληση των φυσικών πόρων, τις πολεμικές συρράξεις αλλά και τις τεράστιες ανατροπές που επιφέρει η νέα οικονομική επανάσταση της τεχνητής νοημοσύνης. Οι εξελίξεις αυτές φέρνουν στο προσκήνιο την πρόκληση για ανάπτυξη ενός βιώσιμου δημοσιονομικού προγραμματισμού που, αντιμετωπίζοντας τους υφιστάμενους περιορισμούς των πόρων, θα μπορεί ταυτόχρονα να διατηρεί το θετικό αναπτυξιακό του πρόσημο.

Ως μέρος της εξέλιξης της παγκόσμιας οικονομίας, οι δημόσιες επενδύσεις καλούνται σήμερα να αναδιαμορφώσουν και αυτές το ρόλο τους, σύμφωνα με τις σύγχρονες προκλήσεις της δημοσιονομικής διαχείρισης, αφήνοντας οριστικά στο παρελθόν μοντέλα που επέτρεπαν το οποιοδήποτε περιθώριο σε ελλειπείς σχεδιασμούς, υπερβάσεις και ανατροπές των εθνικών και διεθνών οικονομικών δεδομένων και ισορροπιών, εντασσόμενες στο κάδρο των συγκλίσεων και του πλήρους εξορθολογισμού τους. Στο πλαίσιο αυτό η ενσωμάτωση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) βρίσκεται ολοένα και συχνότερα στο επίκεντρο του σχεδιασμού της εθνικής αλλά και παγκόσμιας δημόσιας επενδυτικής δράσης, ως το σύγχρονο πιθανό μέσο ενσωμάτωσης στη δημοσιονομική πειθαρχία, με τη μορφή αναπτυξιακών πυλώνων, αξιών που θα διασφαλίσουν την ανταπόκριση στην ανάγκη των κοινωνιών για ευημερία και προοπτική.

Λέξεις Κλειδιά: Προϋπολογισμός, Δημόσιες Επενδύσεις, Βιώσιμη Ανάπτυξη, Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης

1. Εισαγωγή

Οι δημόσιες επενδύσεις συνδέονται άμεσα με την παραγωγική ικανότητα μιας οικονομίας. Χαρακτηριστικά, χωρίς δρόμους, δίκτυα επικοινωνίας και παροχές ενέργειας, οι διαδικασίες και οι δραστηριότητες της παραγωγής και του εμπορίου θα ήταν αδύνατο να υλοποιηθούν (European Parliament, 1999). Η λειτουργία αυτή των δημοσίων επενδύσεων επιτελείται κατ' αρχήν στο επίπεδο, του εκάστοτε «εθνικού κράτους», το οποίο όμως, εδώ και αρκετές δεκαετίες, αν και εξακολουθεί να παραμένει ο κύριος φορέας λήψης των κεντρικών πολιτικών αποφάσεων, ενσωματώνεται παράλληλα ολοένα και περισσότερο σε ένα σύγχρονο «υβριδικό σύστημα» διακυβέρνησης (Loughlin J., 2009), όπου ο ρόλος του σταδιακά αναθεωρείται παγκόσμια, αναδιαμορφώνοντας τόσο τις διεθνείς σχέσεις του, όσο και την εσωτερική σχέση του με τις άλλες βαθμίδες διακυβέρνησης, αλλά και τους κοινωνικούς και οικονομικούς εταίρους. Ειδικότερα, και ιδίως μετά την περίοδο της δημοσιονομικής κρίσης αλλά και των μεγάλων επιβαρύνσεων που επέφεραν η υγειονομική κρίση του COVID και των

πολεμικών συρράξεων στην Ευρώπη καθώς οι φυσικές καταστροφές, ο αποτελεσματικός συντονισμός των οικονομικών πολιτικών των κρατών - μελών και η πολυμερής δημοσιονομική εποπτεία αποτελούν τους κύριους στόχους της υλοποιούμενης δημοσιονομικής μεταρρύθμισης της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), η οποία διατηρεί τον μεσοπρόθεσμο προσανατολισμό ως μέσο για την επίτευξη της δημοσιονομικής πειθαρχίας, ταυτόχρονα με την προώθηση της ανάπτυξης και εν γένει τη βιωσιμότητα των δημόσιων οικονομικών των κρατών – μελών (Υπ.Εθ.Ο.Ο.-ΓΛΚ, 2024).

Ταυτόχρονα, οι δημόσιες επενδύσεις σήμερα, αναζητούν τον τρόπο, λειτουργώντας σε ένα πλαίσιο περιορισμένων διαθέσιμων πόρων και πειθαρχίας, να ενσωματώσουν την υλοποίηση των παγκόσμιων αρχών της Βιώσιμης Ανάπτυξης, οι οποίες ήδη από τον 20ο αιώνα προσπαθούν να απεγκλωβίσουν την έννοια της ανάπτυξης από τις μετρήσεις που αφορούν πχ το ΑΕΠ, το πλεόνασμα, τη συγκράτηση του δημόσιου χρέους, κ.α., εισάγοντας σε αυτήν αξίες που εκτείνονται, από τη διατήρηση του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος, μέχρι τη δημοκρατία, τη συμμετοχή των πολιτών και την κοινωνική ευημερία και δικαιοσύνη (Παταργιάς Π., 2010).

2. Μεθοδολογική Προσέγγιση

Το κείμενο αυτό βασίζεται σε μια βιβλιογραφική ανασκόπηση επίσημων κειμένων του ΟΗΕ, της ΕΕ και άλλων διεθνών φορέων / Οργανισμών, δημοσιεύσεων και ερευνητικών εργασιών, καθώς και κανονιστικών κειμένων και διοικητικών εγγράφων / εγκυκλίων που αφορούν στην εξελικτική πορεία, την υφιστάμενη πολιτική αλλά και τις προοπτικές σχεδιασμού του κρατικού προϋπολογισμού και των δημοσίων επενδύσεων σε εθνικό και διεθνές περιβάλλον. Ταυτόχρονα, μέσα από τη χαρτογράφηση εννοιών στα κείμενα αυτά, επιχειρήθηκε ο εντοπισμός κοινών προσεγγίσεων που μπορούν να αξιοποιηθούν για την εξαγωγή συμπερασμάτων, σε σχέση με την προοπτική της συσχέτισης / ενσωμάτωσης των ΣΒΑ σε ένα μελλοντικό μοντέλο σχεδιασμού και λειτουργίας των δημοσίων επενδύσεων.

3. Δημόσιες Επενδύσεις στο πλαίσιο του κρατικού προϋπολογισμού: Ιστορική εξέλιξη και Περιεχόμενο

Λίγοι θυμούνται σήμερα ότι, ιστορικά, ο θεσμός του κρατικού προϋπολογισμού, μέρος του οποίου αποτελούν και οι δημόσιες επενδύσεις, διαμορφώθηκε προοδευτικά, παράλληλα με τη εξέλιξη του θεσμού του Κοινοβουλευτισμού, δεδομένου ότι, μέχρι το Μεσαίωνα η οικονομία του κράτους στο δυτικό κόσμο ταυτιζόταν με την προσωπική περιουσία του Ηγεμόνα, πάνω στην οποία εκείνος ασκούσε αυθαίρετη διαχείριση (Γκουζή Α. Κ., 1991).

Στην Αγγλία, το έτος 1760, ο Καγκελάριος του Exchequer παρουσίασε για πρώτη φορά σχέδιο κρατικού προϋπολογισμού στο αγγλικό Κοινοβούλιο, καθιερώνοντας έκτοτε την υποβολή του στην αρχή κάθε «οικονομικού» έτους, με στόχο τον έλεγχο πάνω στην εξουσία του βασιλιά αλλά και τις πρακτικές της κρατικής διοίκησης σε σχέση με την επιβολή φόρων, τη δαπάνη / διαχείριση των εσόδων του κράτους αλλά και τις επενδύσεις (Richard J., όπως ανακτήθηκε 22/08/2025).

Στη Γαλλία, το δικαίωμα του λαού να συμμετέχει στις αποφάσεις για την επιβολή φόρων, καθιερώθηκε με την επανάσταση του 1789, οι αρχές της οποίας άσκησαν σημαντική επίδραση στη διαμόρφωση του θεσμού του προϋπολογισμού σε παγκόσμια κλίμακα, ενώ η περίφημη “Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου” περιέλαβε στο άρθρο 14 το δικαίωμα των πολιτών να ψηφίζουν με αντιπροσώπους ή αυτοπροσώπως τους φόρους και να παρακολουθούν τη χρήση τους (Σεγγούνη Ε., 2004).

Τον εικοστό αιώνα, η κατάρτιση των προγραμμάτων δημοσίων επενδύσεων στις δυτικές οικονομίες εξελίχθηκε διακριτά, με βάση την έννοια και τις διαδικασίες του αναπτυξιακού / περιφερειακού προγραμματισμού (Delitheou V., Vinieratou -Bosinakis M., Athanassopoulos C, 2019), που εφαρμόστηκε ιδίως μετά την οικονομική κρίση του 1929-30 αλλά και τους δύο παγκόσμιους πολέμους.

Στις σύγχρονες οικονομίες, και σύμφωνα με έναν από τους επικρατέστερους ορισμούς, που απαντώνται τόσο στη βιβλιογραφία όσο και στα κείμενα εργασίας της Eurostat, οι δημόσιες επενδύσεις, υλικές όσο και άυλες, ορίζονται ως ο συνολικός ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου, που διενεργείται από φορείς της Γενικής Κυβέρνησης (Mehrotra and Väililä, 2006).

Ως βασικές, ευρείες κατηγορίες δημοσίων επενδύσεων διακρίνονται:

Υποδομές, συμπεριλαμβανομένων των δικτύων μεταφορών και επικοινωνιών, τον εξοπλισμό και άλλα ενσώματα κεφαλαιουχικά αγαθά.

Επενδύσεις σε ανθρώπινο δυναμικό, ιδίως στους τομείς της εκπαίδευσης και κατάρτισης καθώς και της στήριξης της οικογένειας, ιδίως στο πλαίσιο της απασχολησιμότητας του ανθρώπινου δυναμικού.

Επενδύσεις στην τεχνολογική πρόοδο, ιδίως αναφορικά με την έρευνα.

Από τη φύση τους οι δημόσιες επενδύσεις δεν παράγουν τόσο άμεσα, όσο μακροπρόθεσμα οφέλη. Η ανταποδοτικότητά τους συχνά εντοπίζεται δύσκολα, και προσδιορίζεται μόνο με γενικότερους όρους, μέσα από την κοινωνικο-οικονομική έρευνα και την ανάλυση κόστους – οφέλους. Η διαπίστωση αυτή είναι ακόμη περισσότερο αληθής στην περίπτωση των επενδύσεων στο ανθρώπινο κεφάλαιο και την έρευνα, οι οποίες από πολλούς χαρακτηρίζονται ως «ήπιες» (soft) επενδύσεις (Streeck & Mertens, 2011).

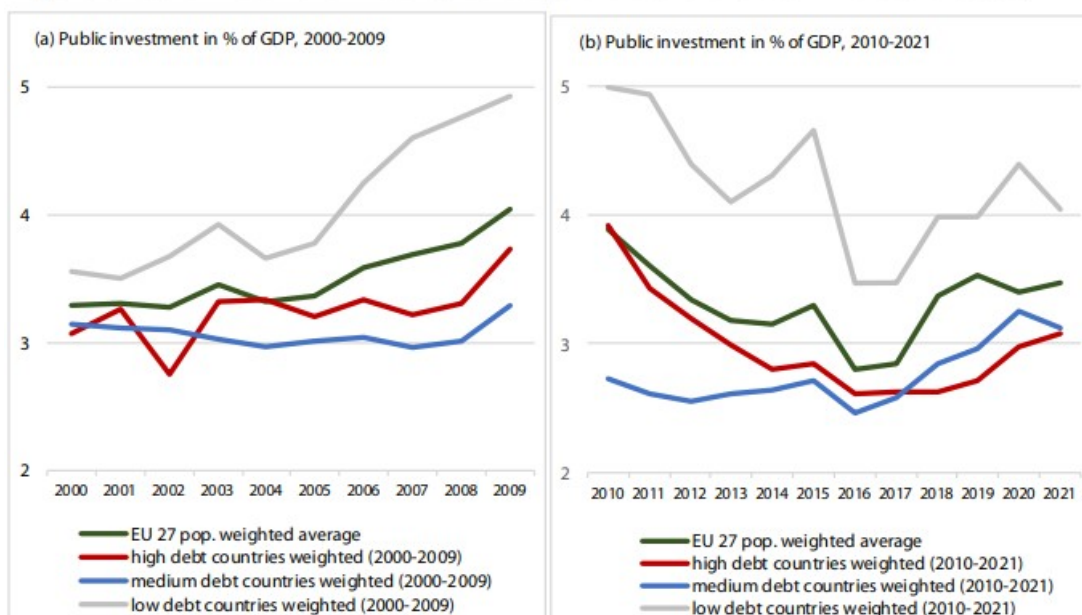
Σε αντιδιαστολή με τις «πάγιες» δαπάνες του τακτικού προϋπολογισμού, οι δημόσιες επενδύσεις αποτελούν εργαλείο ανάπτυξης με αναδιανεμητικό χαρακτήρα, αλλά και μέσο πολιτικής (Ιωαννίδου Η, 2024) καθώς μπορούν να προσανατολίζονται στοχευμένα προς τους τομείς εκείνους της παραγωγικής διαδικασίας που συντάσσονται με τους επιδιωκόμενους αναπτυξιακούς στόχους. Παράλληλα, οι δημόσιες επενδύσεις θεωρούνται από πολλούς αποτελεσματικό μέσο αντιμετώπισης της ύφεσης, καθώς εφοδιάζουν την οικονομία με υποδομές ενεργοποιώντας παραγωγικούς συντελεστές που βρίσκονται σε αδράνεια (Καράγιωργας, 1979).

3.1. Οι Δημόσιες Επενδύσεις μετά την πρόσφατη δημοσιονομική κρίση: Το νέο ζητούμενο της ανάπτυξης μέσα στα όρια της δημοσιονομικής πειθαρχίας

Σύμφωνα και με τη μελέτη “A targeted golden rule for public investments? A comparative analysis of possible accounting methods in the context of the review of Stability and Growth Pact” που εκπονήθηκε το 2023 από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο μετά και από σχετικό αίτημα της Επιτροπής Οικονομικής και Νομισματικής Πολιτικής (ECON) Μετά το 2009, στη σκιά της δυσμενούς παγκόσμιας δημοσιονομικής συγκυρίας, το μερίδιο των δημοσίων επενδύσεων στο ΑΕΠ σημείωσε διεθνώς πτωτική τάση, ενώ υποχώρησε επί σειρά ετών και στην ΕΕ. Η επίπτωση αυτή ήταν ιδιαίτερα έντονη σε χώρες που ήδη κατέγραφαν υψηλά επίπεδα δημοσίου χρέους, όπως ενδεικτικά η Ελλάδα και η Ιταλία, αλλά και σε άλλες χώρες με λιγότερο υψηλό δημόσιο χρέος, επιφέροντας τη δραστική συρρίκνωση των προγραμμάτων δημοσίων επενδύσεων (ΠΔΕ), μέχρι περίπου το 2016-2017 όπου η τάση αυτή της μείωσης αρχίζει και πάλι αντιστρέφεται με αργούς ρυθμούς.

Η διαχρονική εξέλιξη των παραπάνω μεγεθών, πριν και μετά τη δημοσιονομική κρίση, αποτυπώνονται διαγραμματικά στην ανωτέρω μελέτη, με βάση και στοιχεία της Eurostat:

Figure 1: Public investment in the EU, before (a) and after the Global Financial Crisis (b)

Notes: the country groups are categorised by their average public debt in the respective time period. Low debt = under 60% of GDP, medium debt = between 60% and 90% of GDP, high debt = over 90% of GDP. Source: Eurostat.

Πηγή: European Parliament, *A targeted golden rule for public investments? A comparative analysis of possible accounting methods in the context of the review of Stability and Growth Pact*, Study requested by the ECON committee, March 2023

Με κύριο στόχο την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης, η Ευρωπαϊκή Ένωση ενίσχυσε τα μέτρα δημοσιονομικής πειθαρχίας, και έθεσε σε εφαρμογή διαδικασίες συντονισμού των οικονομικών πολιτικών των κρατών – μελών, με άξονα το μεσοπρόθεσμα προγραμματισμό. Ειδικότερα, για τον καθορισμό της δημοσιονομικής πορείας και την άσκηση της ετήσιας δημοσιονομικής εποπτείας καθιερώθηκε ένας ενιαίος λειτουργικός δείκτης, βασισμένος στη βιωσιμότητα του χρέους, ο οποίος στηρίζεται στις εθνικά χρηματοδοτούμενες καθαρές πρωτογενείς δαπάνες. Ως «καθαρές πρωτογενείς δαπάνες» (ΕΕ 2024) ορίζονται οι κρατικές δαπάνες μετά την αφαίρεση των δαπανών για τόκους, των μέτρων διακριτικής ευχέρειας στο σκέλος των εσόδων, των δαπανών για προγράμματα της Ένωσης που καλύπτονται στο σύνολό τους από ενωσιακά κονδύλια, των εθνικών δαπανών για τη συγχρηματοδότηση προγραμμάτων που χρηματοδοτούνται από την Ένωση, των κυκλικών στοιχείων των δαπανών για επιδόματα ανεργίας και των έκτακτων και άλλων προσωρινών μέτρων.

Κατά τα πιο πρόσφατα χρόνια της εξόδου από την κρίση, επιχειρείται μια δημοσιονομική μεταρρύθμιση, στο πλαίσιο της οποίας, η ΕΕ προσπαθεί πλέον να επιτύχει το συνδυασμό της μεγέθυνσης των δημοσίων επενδύσεων με την οικονομική και δημοσιονομική βιωσιμότητά τους, με επιδιωκόμενο στόχο τη μετάβαση σε μια πράσινη, ψηφιακή και ανταγωνιστική Ευρώπη.¹ Προς την κατεύθυνση αυτή, είναι αρκετά χαρακτηριστικό το περιεχόμενο μελέτης που εκπονήθηκε το 2023 με μέριμνα της Ευρωπαϊκής Οικονομικής και Νομισματικής Επιτροπής του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου με τίτλο “A targeted golden rule for public investments? A comparative analysis of possible accounting methods in the context of

¹Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών – Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ ΓΕΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΕΤΟΥΣ 2025, Εγκύκλιος, ΑΠ 2/61338/ΔΠΓΚ/ 10.07.2024 (ΑΔΑ 6ΣΛΒΗ-8Α3)

the review of Stability and Growth Pact”,¹ η οποία, αναλύοντας την επίπτωση των πρόσφατων δημοσιονομικών περιορισμών στις δημόσιες επενδύσεις των χωρών μελών, επιχειρεί να διερευνήσει τη δυνατότητα ενίσχυσης των επενδυτικών δαπανών σε ένα πλαίσιο διατήρησης της οικονομικής βιωσιμότητας, ιδίως με την προοπτική της αναθεώρησης της ευρωπαϊκής οικονομικής διακυβέρνησης που επιχειρείται από την Επιτροπή.

4. Οι δημόσιες επενδύσεις στην Ελλάδα

4.1. «Πρόγραμμα Ανασυγκρότησης της Ελληνικής Οικονομίας»

Στην Ελλάδα, ήδη από την εποχή των Επαναστατικών Συνταγμάτων, μεταφυτεύθηκαν, κάτω από την επίδραση των αρχών της Γαλλικής Επανάστασης, οι δημοκρατικές αρχές του Κοινοβουλευτισμού στις οποίες περιλαμβάνονταν και οι αρχές του προϋπολογισμού. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα, στο πρώτο Προσωρινό Πολίτευμα (Σύνταγμα) της Ελλάδας, στην Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου, περιλαμβάνονται οι βασικές έννοιες του προϋπολογισμού ο οποίος ονομάστηκε “υποθετικός λογαριασμός”. Εν τέλει, με το Σύνταγμα του 1844 διαμορφώνονται και κατοχυρώνονται οι σύγχρονες αρχές του Προϋπολογισμού στη χώρα μας, καταργείται η ετήσια ισχύς των φορολογικών νόμων, και καθιερώνεται η κατάρτιση του Προϋπολογισμού από την Κυβέρνηση και η ψήφιση του από τη Βουλή και τη Γερουσία (Σεργούνη Ε., 2004).

Όμως, τον πραγματικό πρόδρομο του μετέπειτα ελληνικού Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων αποτέλεσε, κατά την περίοδο 1947 – 52 το λεγόμενο «Πρόγραμμα Ανασυγκρότησης της Ελληνικής Οικονομίας», βασισμένο στο γνωστό μας «σχέδιο Μάρσαλ», με συνολικό προϋπολογισμό 5.7 δις, δολάρια, που σκοπό είχε την αντιμετώπιση των εκτάκτων και επειγουσών αναγκών σε έργα υποδομής καθώς και των οξύτατων κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων που άφησε πίσω του ο πόλεμος (Νικολαΐδης Λ., 1954).

Στοιχεία του Προγράμματος Ανασυγκροτήσεως της Ελληνικής Οικονομίας 1950-51 (σε εκ δολάρια):

Ἐξωτερικαὶ πληρωμαί :			
Δι' εἰσαγωγὰς καταναλωτικῶν ἀγαθῶν	276,9		
Δι' εἰσαγωγὰς κεφαλαιουχικῶν ἀγαθῶν	76,9		
Διὰ λοιπὰς πληρωμὰς ἀγαθῶν	53,2	407.—	
Πόροι :			
Πόροι ἐξ ἐξαγωγῶν	92.—		
* Ἀδηλοὶ πόροι	55.—	147.—	
			* Ἐλλειμμα
			260.—
Καλυπτόμενον διὰ :			
Τῆς βοήθειας ἔτους 1950—51			206,8
Τοῦ ὑπολοίτου βοήθειας 1949-50 μείον μεταφορᾶς εἰς 1951-52			19,7
Τῶν ἐπανορθώσεων			33,5
			260.—

Πηγή: Έκδοση Οικονομική και Κοινωνική ζωή, Η Έκθεση του Διοικητού της Τραπέζης της Ελλάδος κ. Γ. Μαντζαβίνου,

<https://www.bankofgreece.gr/trapeza/kepoet/istoriko-arxeio/arxeia>

¹European Parliament, *A targeted golden rule for public investments? A comparative analysis of possible accounting methods in the context of the review of Stability and Growth Pact*, Study requested by the ECON committee, March 2023

4.2. ΠΔΕ και Διαρθρωτικά Ταμεία: «Εθνικό» και «Συγχρηματοδοτούμενο» Σκέλος

Το κατά κυριολεξία Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) ξεκινά να εφαρμόζεται μετά το 1952, αποτελώντας μέχρι σήμερα τη ραχοκοκαλιά της οικονομικής ανάπτυξης της Ελλάδας, αν και για τις δεκαετίες που ακολούθησαν, εφαρμόζεται χωρίς σχεδιασμό, με τρόπο συγκεντρωτικό που δεν προάγει τις περιφερειακές ιδιαιτερότητες, και συσσωρεύοντας έργα που πολλαπλασιάζονται «άναρχα», και, αντί να ολοκληρώνονται, προοδευτικά διογκώνονται και λιμνάζουν.

Μετά το 1980 με αφορμή την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Ένωση (ΕΟΚ), αρχίζει η ανάπτυξη της ελληνική περιφερειακής πολιτικής στα ευρωπαϊκά πρότυπα, ενώ εφαρμόζεται το Πρόγραμμα Περιφερειακής Ανάπτυξης 1981-5 μέσω του οποίου εισρέουν στη χώρα οι πρώτες ενισχύσεις από το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης. Τότε, με τα “Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα” (“ΜΟΠ”) εισηγήθη για πρώτη φορά στις ευρωπαϊκές αναπτυξιακές παρεμβάσεις ο σχεδιασμός και η χρηματοδότηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων - αντί καταλόγων μεμονωμένων έργων, όπως γινόταν ως τότε. Αυτή η προσέγγιση αποτέλεσε για τη χώρα μας τη βάση σχεδιασμού των “Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης” και των «Εταιρικών Συμφώνων Περιφερειακής Ανάπτυξης» που ακολούθησαν. (Δελιθέου Β., Ποδηματάς, Ε., Μιχαλάκη Ε., 2018)

Την ίδια περίοδο εγκαινιάζεται και ο διαχωρισμός του ελληνικού ΠΔΕ σε «Εθνικό» και «Συγχρηματοδοτούμενο» σκέλος, με βάση την οποία, το ελληνικό ΠΔΕ θα λειτουργήσει έκτοτε και για πολλές δεκαετίες, αποτελούμενο αφενός από ένα μέρος ρυθμισμένο και οριοθετημένο σε συνάφεια με τους κανόνες διαχείρισης των συγχ/νων προγραμμάτων και αφετέρου από το υπόλοιπο ΠΔΕ των αμιγώς εθνικών πόρων, που παραμένει διεπόμενο από ένα πεπαλαιωμένο θεσμικό πλαίσιο, αποτελούμενο από ένα άναρχο συνονθύλευμα έργων.

4.3. Το ελληνικό ΠΔΕ μετά τη δημοσιονομική κρίση: ο νόμος 4270/2014

Απόρροια της δημοσιονομικής κρίσης και πειθαρχίας της εποχής του, ο ν. 4270/2014 (Α’ 143) επιχείρησε να θέσει πιο συντονισμένα τους δημοσιονομικούς κανόνες που διέπουν έκτοτε τη χάραξη της οικονομικής πολιτικής και την προετοιμασία της κατάρτισης του Κρατικού Προϋπολογισμού σε συνάφεια και με τον σχεδιασμό του Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ). Στο πλαίσιο αυτό, προέβλεψε την εισαγωγή της έννοιας του μεσοπρόθεσμου δημοσιονομικού στόχου (Medium-Term Objective) και των κατάλληλων διορθωτικών μηχανισμών σε περίπτωση σημαντικών αποκλίσεων από το στόχο αυτό, με βάση ιδίως τα προβλεπόμενα από το αντίστοιχο Ευρωπαϊκό κανονιστικό πλαίσιο (Υπ. Οικονομικών, 2014).

Συνάμα προέβλεψε ρητά ότι «ο Κρατικός Προϋπολογισμός διακρίνεται στον Τακτικό Προϋπολογισμό και στον Προϋπολογισμό Δημοσίων Επενδύσεων».

4.4. Η επέκταση της εφαρμογής κανόνων διαχείρισης και ελέγχου στο εθνικό ΠΔΕ: ο νόμος 4635/2019

Για πάνω από μισό αιώνα μετά το διαχωρισμό του ΠΔΕ σε «εθνικό» και «συγχρηματοδοτούμενο», το σκέλος των εθνικών πόρων εξακολούθησε να διέπεται από τη νομοθεσία που εγκαινιάστηκε το 1952, συνεχίζοντας να περιλαμβάνει ένα συνονθύλευμα έργων που δεν ανταποκρίνονταν σε κάποιον προγραμματικό στρατηγικό σχεδιασμό αλλά εγγράφονταν αποσπασματικά σε κωδικούς πιστώσεων (Υπ. Ανάπτυξης και Επενδύσεων, 2019). Προκειμένου να ανταποκριθεί στον επι μακρόν επιζητούμενο εξορθολογισμό και

στρατηγικό προγραμματισμό των αμιγώς εθνικών επενδυτικών πόρων, το 2019 ο νόμος 4635/2019 (Α' 167) θεσμοθέτησε την εισαγωγή του «Εθνικού Προγράμματος Ανάπτυξης» (ΕΠΑ). Ειδικότερα, με αφετηρία, αφενός την εμπειρία των διαδικασιών σχεδιασμού και υλοποίησης του ΕΣΠΑ, και αφετέρου το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο που διέπει το εθνικό ΠΔΕ, το ΕΠΑ έθεσε τις βάσεις ενός ολοκληρωμένου συστήματος για την κατάρτιση, τη διαχείριση, την παρακολούθηση και τον έλεγχο του εθνικού ΠΔΕ.

Τέλος, από διακριτή «γραμμή» προϋπολογισμού του εθνικού σκέλους του ΠΔΕ καθιερώθηκε με βάση ιδίως τους ν.4772/2021(Α'17) και ν. 4822/2021 (ΦΕΚ Α' 135), να χρηματοδοτείται και το Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας Ελλάδα 2.0 (<https://greece20.gov.gr/me-mia-matia/>), που εγκρίθηκε στις 13 Ιουλίου 2021 από το Συμβούλιο Οικονομικών Δημοσιονομικών Θεμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ecofin), με αρχικό προϋπολογισμό 30,5 δισ. ευρώ.

Το Ελλάδα 2.0 περιλαμβάνει 105 επενδύσεις και 75 μεταρρυθμίσεις, κατανομημένες σε 5 πυλώνες:

Πράσινη Μετάβαση

Ψηφιακή Μετάβαση

Απασχόληση-Δεξιότητες- Κοινωνική Συνοχή

Ιδιωτικές επενδύσεις και μετασχηματισμός της οικονομίας

REPowerEU

4.5. Η αναμόρφωση του ΠΔΕ: Νόμος 5140/2024 «Νέο Αναπτυξιακό πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων και συμπληρωματικές διατάξεις»

Ο ν. 5140/2024 (Α' 154) που ψηφίστηκε τον Σεπτέμβριο του 2024 επιχειρεί έναν ευρύτατο εξορθολογισμό, καθώς και τη συμπλήρωση, τη συγκέντρωση και τον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου που διέπει το «Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων» (ΑΠΔΕ), όπως μετονομάζεται το ΠΔΕ στη χώρα μας, με ολοκληρωμένο περιεχόμενο, συμπεριλαμβάνοντας τα υφιστάμενα εργαλεία αναπτυξιακής πολιτικής και δημοσιονομικού προγραμματισμού, όπως ο κρατικός προϋπολογισμός, το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής (ΜΠΔΣ) και τα αναπτυξιακά προγράμματα.

Ανάμεσα στις σημαντικές μεταρρυθμίσεις του συγκαταλέγονται (Υπ. Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών, 2024):

- Η καθιέρωση δεκαετούς σχεδίου προγραμματισμού δημοσίων επενδύσεων, που θα εκτείνεται πέραν των ετών που προβλέπονται στο πλαίσιο κατάρτισης του ΜΠΔΣ,
- η σύσταση και παρακολούθηση Άξονα Μακροπρόθεσμων Δεσμεύσεων,
- η απλούστευση της διαδικασίας χρηματοδότησης των έργων ΑΠΔΕ.
- Η διακριτή διαδικασία πληρωμής για τα έργα που αφορούν σε αντιμετώπιση επιπτώσεων φυσικών καταστροφών,
- Ο προσδιορισμός διαδικασίας ολοκλήρωσης των έργων ΑΠΔΕ, καθώς και περιοδικής εκκαθάρισης του προγράμματος,
- Η εισαγωγή νέας διαδικασίας για την αξιολόγηση της υλοποίησης του ΑΠΔΕ και του θεσμικού του πλαισίου.

ΠΔΕ – Μεγέθη υλοποίησης

Πηγή: ΥΠΕΘΟΟ ««Τριμηνιαίος απολογισμός της αξιοποίησης των χρηματοδοτικών εργαλείων για την στήριξη της κοινωνίας και της οικονομίας», Συνέντευξη τύπου, Οκτώβριος 2024

5. Η ενσωμάτωση της Βιώσιμης Ανάπτυξης μέσα από τις επενδυτικές πολιτικές και τον προϋπολογισμό της ΕΕ.

5.1. Ιστορική ανασκόπηση

Μετά τη ραγδαία όξυνση των πολλαπλών προβλημάτων που προκάλεσε στον πλανήτη ιδίως η ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος (Καραγιάννη, Στ. και Πεμπετζόγλου, Μ., 2020), κρίθηκε αναγκαίος ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός, σε παγκόσμιο επίπεδο, πολιτικών «βιωσιμότητας» ή «διατηρησιμότητας» της ανάπτυξης, με αφετηρία την αποτύπωση του κανόνα ότι «Η «βιώσιμη» ή «αιεφόρος» ή «διατηρήσιμη» ανάπτυξη ορίζεται η ανάπτυξη εκείνη που καλύπτει τις ανάγκες της παρούσας γενιάς χωρίς να παρεμποδίζει τις δυνατότητες των μελλοντικών γενεών να καλύπτουν τις δικές τους». (World Commission on Environment and Development, 1987).

Μετά τη διατύπωση του ορισμού της βιώσιμης ανάπτυξης από την έκθεση Brundtland, η τότε Ε.Ο.Κ. ενσωμάτωσε σταδιακά την πρόληψη για την προστασία του περιβάλλοντος στις πολιτικές της, και ιδιαίτερα στο τέταρτο Πρόγραμμα Δράσης (1987-1992) για το Περιβάλλον όπου τονίζεται η ανάγκη ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στις οικονομικές δραστηριότητες. Ακολούθησαν η συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) που η Ευρωπαϊκή Ένωση τονίζει την ανάγκη μέριμνας για το περιβάλλον και η συνθήκη του Άμστερνταμ που η βιώσιμη ανάπτυξη αναδεικνύεται ως κεντρικός στόχος της πολιτικής της Ε.Ε. Στη συνέχεια έχουμε τη Σύνοδο του Κάρντιφ τον Ιούνιο του 1998 όπου οι αρχηγοί των κρατών μελών υπερτόνισαν την περιβαλλοντική ενσωμάτωση σε όλες τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις, ώστε να προωθηθεί η ανάπτυξη και η απασχόληση στις μακροοικονομικές πολιτικές (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 1998). Εξάλλου, στη Σύνοδο της Λισαβόνας που διεξήχθη κατά το εαρινό συμβούλιο κορυφής τον Μάρτιο του 2000, τέθηκαν ζητήματα που αφορούσαν την ευρύτερη μεταρρύθμιση, οικονομικού κοινωνικού και περιβαλλοντικού τομέα (Τσανάκας Ζ., 2023). Τέλος στις εργασίες που πραγματοποιήθηκαν το 2001 στη Διάσκεψη του Γκέτεμποργκ, η έμφαση δόθηκε στην προσθήκη του περιβαλλοντικού πυλώνα. Έτσι διαμορφώθηκε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη στις βασικές προτεραιότητες της οποίας περιλαμβάνονται η μέριμνα για την καταπολέμηση της κλιματικής αλλαγής, η εξασφάλιση των βιώσιμων μεταφορών, η υπεύθυνη διαχείριση των φυσικών πόρων αλλά και η δημόσια υγεία.

Στη συνέχεια, η ευρωπαϊκή στρατηγική 2020, που υιοθετήθηκε τον Μάρτιο του 2010 για τα έτη 2011-2020 επιδίωκε την ανάκαμψη της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση μέσα από σημαντικές μεταρρυθμίσεις και θέσπιση ποσοτικών στόχων που αφορούν την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού και της φτώχειας, να υποστηριχθεί (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2010^α) , (Φερόνας, Α., 2013). Η στρατηγική περιλάμβανε συντονισμένες δράσεις κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής αλλά και περιβαλλοντικής μέριμνας με τις οποίες επιδιώχθηκε α) η Έξυπνη Ανάπτυξη, και β) η Βιώσιμη Ανάπτυξη, με την προώθηση της «πράσινης οικονομίας».

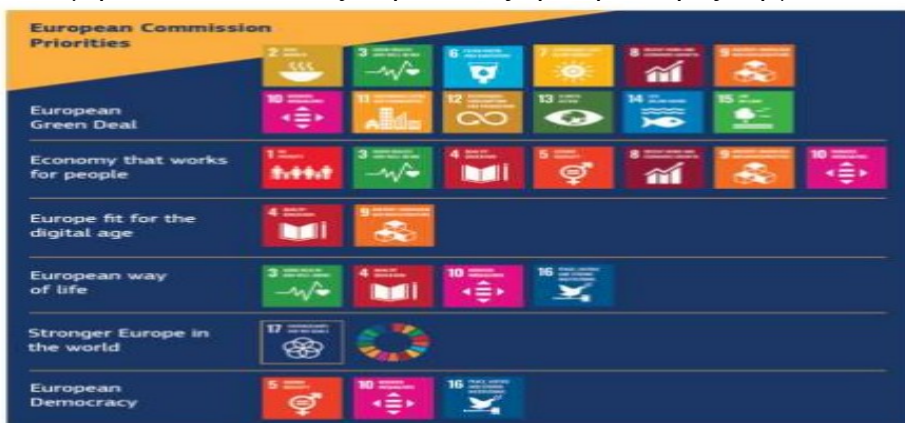
5.2. Πρόσφατες εξελίξεις.

Οι σύγχρονοι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΣΒΑ) αντλούνται πλέον από το «θεματολόγιο 2030», το οποίο ενέκριναν οι παγκόσμιοι ηγέτες στο πλαίσιο της 70ής Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, της 25ης Σεπτεμβρίου 2015 (Ψήφισμα A/RES/70/1 των Ηνωμένων Εθνών) και στο επίκεντρο του οποίου βρίσκονται 17 στόχοι βιώσιμης ανάπτυξης και 169 υπο-στόχοι, ως μέρος του σχεδίου για ένα βιώσιμο μέλλον για όλους. Οι στόχοι του σχεδίου δράσης σχετίζονται με τους ανθρώπους (People), τον πλανήτη (Planet), την ευημερία (Prosperity) και την εταιρική σχέση - τη σύμπραξη δηλαδή όλων των χωρών (Partnership). Ειδικότερα, λαμβάνεται μέριμνα για την εξάλειψη της φτώχειας και της πείνας και την ανθρώπινη διαβίωση σε ένα υγιές περιβάλλον. Οι ενέργειες προστασίας του πλανήτη συνδυάζονται με την προστασία του περιβάλλοντος, τις δράσεις υπεύθυνης κατανάλωσης και παραγωγής, τη μέριμνα για την κλιματική αλλαγή σε συνδυασμό με την κάλυψη όλων των μελλοντικών αναγκών, ούτως ώστε, η ισόρροπη συνύπαρξη οικονομικής - κοινωνικής και τεχνολογικής διάστασης να μπορέσουν να διασφαλίσουν την ευημερία του ανθρώπινου είδους.

Εξαρχής η ΕΕ δεσμεύθηκε (Ε. Επιτροπή, 2016) πλήρως να πρωτοστατήσει στην υλοποίηση του θεματολογίου 2030 και των ΣΒΑ από κοινού με τα κράτη μέλη της και σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας αλλά και μέσα από την πλήρη ενσωμάτωση των ΣΒΑ στο ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικής και στις τρέχουσες προτεραιότητες της Επιτροπής.

Παράλληλα, και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, σε σχετικό έγγραφο Συμπερασμάτων του (Συμβούλιο της ΕΕ, 2017), ήδη από τον Ιούνιο 2017, παροτρύνει την Επιτροπή α) να επεξεργαστεί μια στρατηγική εφαρμογής των ΣΒΑ, με στόχους, χρονοδιάγραμμα και μέτρα για την ενσωμάτωση σε όλες τις ευρωπαϊκές πολιτικές, β) να λάβει υπόψη, από κοινού με τα κράτη μέλη, τους ΣΒΑ στο πλαίσιο των συζητήσεων για το μέλλον της Ευρώπης. Επίσης, το Συμβούλιο καλωσορίζει την πρόταση για το Πρόγραμμα Εξωτερικών Επενδύσεων καθώς και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Βιώσιμης Ανάπτυξης που θεσπίστηκε για να κινητοποιήσει -ιδιωτικές κυρίως - επενδύσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη, ενώ αναγνωρίζει την πρωταρχική ευθύνη των κρατών μελών αναφορικά με την παρακολούθηση της επίτευξης των ΣΒΑ σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, υπογραμμίζοντας και την ευθύνη της Επιτροπής σε σχέση με τη θέση σε εφαρμογή μιας διαδικασίας αξιολόγησης της προόδου που συντελείται προς την κατεύθυνση αυτή, στο σύνολο της ΕΕ. Για την εφαρμογή των ανωτέρω, οι 17 ΣΒΑ κατανεμήθηκαν σε έξι ευρωπαϊκές προτεραιότητες / εργαλεία πολιτικής, ενώ ενίοτε, συγκεκριμένοι ΣΒΑ επιδιώκονται στο πλαίσιο περισσότερων της μιας προτεραιοτήτων (European Commission, 2020 b).

Κατανομή των 17 ΣΒΑ σε έξι ευρωπαϊκές προτεραιότητες / εργαλεία πολιτικής

Πηγή: *European Commission, Delivering on the UN’s Sustainable Development Goals – A comprehensive approach, Commission Staff Working Document SWD(2020) 400 final, Brussels, 18.11.2020*

Εξάλλου, η Επιτροπή το 2019 ανακοίνωσε την ενσωμάτωση των ΣΒΑ στο «Ευρωπαϊκό Εξάμηνο», μια διαδικασία συντονισμού των οικονομικών, εργασιακών και κοινωνικών πολιτικών για την ανάκαμψη στη μετά-Covid εποχή, που ξεκίνησε το 2010 αποβλέποντας στην επίτευξη δημοσιονομικής πειθαρχίας, ιδίως μέσα από ένα μηχανισμό δέσμευσης που συμπεριλαμβάνει το τοπικό και περιφερειακό επίπεδο διακυβέρνησης, και στα πλαίσια του οποίου οι στόχοι και τα μεγέθη των εθνικών προϋπολογισμών συντονίζονται, προσυμφωνούνται, αλλά και ελέγχονται στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας.

Το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο μετά το 2020 επαναπροσανατολίζει τις συνεισφορές από τον προϋπολογισμό της ΕΕ προς την κατεύθυνση της επίτευξης μακροπρόθεσμων στόχων της ΕΕ σε συνάφεια με τους ΣΒΑ. Ήδη, στον κύκλο του «Ευρωπαϊκού Εξαμήνου» του 2020 οι Εκθέσεις των χωρών περιλάμβαναν μνεία στην ενσωμάτωση των ΣΒΑ στις δράσεις / πολιτικές στους, ενώ το 2021 τέθηκε σε εφαρμογή η Ετήσια Στρατηγική για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (ΕΣΒΑ), ως μηχανισμός που καθορίζει τις οικονομικές και κοινωνικές προτεραιότητες για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), τοποθετώντας τη βιωσιμότητα και την κοινωνική ένταξη στο επίκεντρο της χάραξης της οικονομικής πολιτικής της ΕΕ..

Όπως συμπεραίνεται από προαναφερθέντα, σημαντικές πρωτοβουλίες έχουν αναληφθεί για την ενσωμάτωση των ΣΒΑ στις ευρωπαϊκές πολιτικές και τον προϋπολογισμό, εστιάζοντας όμως πρωταρχικά στον στόχο 13 (δράσεις για το κλίμα), ενώ ή ίδια έμφαση θα πρέπει να δοθεί και στους υπόλοιπους στόχους, λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη ότι τα χρονικά περιθώρια για την επίτευξη των ΣΒΑ μέχρι το 2030 στενεύουν δραματικά (European Parliament, 2021).

Εξάλλου, μελέτες που πραγματοποιήθηκαν μέχρι σήμερα για τα αποτελέσματα της προσπάθειας ενσωμάτωσης των ΣΒΑ στις πολιτικές της ΕΕ αναδεικνύουν τουλάχιστον πέντε υφιστάμενες προκλήσεις που παραμένουν με διαχρονικότητα (SDG Transformation Center at the UN Sustainable Development Solutions Network (SDSN), 2025):

Στασιμότητα και ίσως οπισθοχώρηση στην επίτευξη του δείκτη που αφορά στην «ανάπτυξη για όλους», καθώς καταγράφονται ανάμεσα στις χώρες ανισότητες στις παρεχόμενες ευκαιρίες, το επίπεδο ευημερίας και την πρόσβαση στις υπηρεσίες.

Δυσκολίες που παραμένουν αναφορικά με τους στόχους που αφορούν στο περιβάλλον και τη βιοποικιλότητα, συμπεριλαμβανομένης της βιώσιμης τροφής και τη χρήση γης στην Ευρώπη.

Αρνητικές επιδράσεις μη βιώσιμης κατανάλωσης και τροφοδοτικής αλυσίδας.

Μεγάλα κενά και αργή πρόοδο στην προώθηση της βιωσιμότητας ιδίως σε τομείς όπως η βιομηχανία, η καινοτομία και οι υποδομές.

Αργή πρόοδο και ακόμη και υποχώρηση των δεικτών αναφορικά με τον ΣΒΑ 16 (ειρήνη, δικαιοσύνη και ισχυροί θεσμοί) καθώς και ΣΒΑ 17 (συνεργασίες για τους στόχους).

6. Η Εφαρμογή των ΣΒΑ στην Ελλάδα

Όπως αναφέρει η Έκθεση Εθελοντικής Αξιολόγησης της Ελλάδας σχετικά με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) 2022 (Presidency of the Hellenic Government, 2022) οι τρεις αλληλένδετες διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης (οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική) βρίσκονται στο επίκεντρο του προγραμματισμού στην Ελλάδα και συμπεριλαμβάνονται με ισορροπημένο τρόπο στις εθνικές στρατηγικές προτεραιότητες, των μεταρρυθμιστικών πολιτικών, των σχεδίων δράσης, των νομοθετικών πρωτοβουλιών, καθώς και των χρηματοδοτικών προγραμμάτων και εργαλείων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας «Ελλάδα 2.0» που υιοθετήθηκε την 27/04/2021 και συμπεριλαμβάνει ένα σύνολο μεταρρυθμιστικών μέτρων και επενδυτικών δράσεων που στοχεύουν στην επιτάχυνση της μετάβασης της χώρας σε ένα πιο βιώσιμο και συμπεριληπτικό μοντέλο ανάπτυξης και στην ενδυνάμωση της οικονομικής, κοινωνικής και θεσμικής ανθεκτικότητάς της. Το Σχέδιο αποτελείται από τέσσερις κεντρικούς πυλώνες συνδεδεμένους άρρηκτα με τους ΣΒΑ: α) Πράσινη μετάβαση, β) ψηφιακή μετάβαση, γ) απασχόληση, δεξιότητες και κοινωνική συνοχή, καθώς και δ) ιδιωτικές επενδύσεις και οικονομικός και κοινωνικός μετασχηματισμός. Από το 2023 και μετά, η δράση REPowerEU, αποτέλεσε τον «5ο πυλώνα», επικεντρώνοντας στην εξοικονόμηση ενέργειας, τη διαφοροποίηση του εφοδιασμού και την επιτάχυνση της μετάβασης σε καθαρές μορφές ενέργειας. Σημειώνεται εξάλλου ότι 37.5% των συνολικών πόρων του αφιερώνονται σε δράσεις για το κλίμα, ενώ 23.3% σε πρωτοβουλίες για την ψηφιακή μεταρρύθμιση.

Με παρόμοιο τρόπο, οι τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης βρίσκονται στο επίκεντρο και του Εθνικού Προγράμματος Μεταρρυθμίσεων, το οποίο προσδιορίζει σε ετήσια βάση συγκεκριμένες κρίσιμες μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις που υλοποιούνται στο πλαίσιο των τομεακών πολιτικών, και το οποίο, από το 2024 και μετά αντικαταστάθηκε από το Μεσοπρόθεσμο Δημοσιονομικό Διαρθρωτικό Σχέδιο. Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με το τελευταίο υποβληθέν Εθνικό Πρόγραμμα Μεταρρυθμίσεων, το 2023, παρόλο που η χώρα μας εξακολουθούσε να υπολείπεται του μέσου όρου των κρατών μελών της ΕΕ ως προς τη συνολική επίτευξη των ΣΒΑ, είχε να επιδείξει σημαντική πρόοδο αναφορικά με την εξέλιξη των στόχων 2, 7 και 10, ενώ μικρότερη πρόοδος σημειώθηκε στους στόχους 1, 5, 9, 8 και 16. Τέλος, υποχώρηση διαπιστωνόταν για το 2022 στην επίτευξη των στόχων 3, 4, 11 και 13 (Hellenic Republic, 2023).

Άλλα εθνικά σχέδια πολιτικής που ενσωματώνουν τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης είναι επίσης ενδεικτικά το Σχέδιο Δίκαιης Αναπτυξιακής Μετάβασης, το Εθνικό Σχέδιο για την Ενέργεια και το Κλίμα, το Εθνικό Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης, καθώς και η Εθνική Στρατηγική για την Έρευνα και την Καινοτομία.

Εξάλλου, από τους αμιγώς εθνικούς πόρους του ΠΔΕ υλοποιείται από το 2021 το Εθνικό Πρόγραμμα Ανάπτυξης του οποίου στόχοι αποτελούν σύμφωνα με την εγκριτική του ΠΥΣ 38/31.08.2020 (Α'174) «η εξασφάλιση της βιώσιμης ανάπτυξης της χώρας, με μέγιστη δυνατή

σύγκλιση των περιφερειών, την πληρέστερη δυνατή αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας και διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και της προστασίας του περιβάλλοντος», ενώ ως μέσο για την επίτευξή τους υποδεικνύεται η «αλλαγή του παραγωγικού υποδείγματος της οικονομίας που να διασφαλίζει τη βιωσιμότητα της ανάπτυξης και της κοινωνικής ευημερίας απέναντι σε μεγάλες προκλήσεις και απροσδόκητες εξελίξεις. Σε αυτή την κατεύθυνση, οι αναπτυξιακοί στόχοι του ΕΠΑ αναπτύσσονται σε πέντε πλώνες: Έξυπνη Ανάπτυξη, Πράσινη Ανάπτυξη, Κοινωνική Ανάπτυξη, Ανάπτυξη Υποδομών και Εξωστρέφεια.»

Όμως και η πρόσφατη μεταρρυθμιστική προσπάθεια για το ΠΔΕ στο σύνολό του που επιχειρήθηκε πρόσφατα με τον ν. 5140/2024 (Α' 154) περιλαμβάνει στην παρ. 1 του άρθρου 4, την κεντρική δέσμευση στη χρηματοδότηση επενδύσεων που «*συμβάλλουν στην ανάπτυξη, τον εκσυγχρονισμό και την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, την παραγωγική ανάταξη, την ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη*», εστιάζοντας και στην «*κοινωνική συνοχή, την καταπολέμηση κάθε μορφής διακρίσεων και την αειφόρο διαχείριση και αξιοποίηση του περιβάλλοντος.*»

Τέλος, ο κρατικός προϋπολογισμός του 2025, ο οποίος καλείται να συγκεράσει τον στόχο της δημοσιονομικής σταθερότητας με την ανάγκη για αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος των πολιτών καθώς και την αντιμετώπιση των σύγχρονων προκλήσεων, όπως είναι το δημογραφικό και το στεγαστικό πρόβλημα, η κλιματική κρίση, αλλά και να καλύψει τις αναγκαίες δαπάνες για την ενίσχυση του συστήματος Υγείας και της Εθνικής Άμυνας (Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών β, 2024), συνοδεύτηκε για τέταρτο συνεχές έτος από τον «προϋπολογισμό επιδόσεων», όπου παρουσιάζεται το πλαίσιο αξιολόγησης των προγραμμάτων των φορέων μέσω των Κύριων Δεικτών Επίδοσης (Key Performance Indicators), ενώ για δεύτερο έτος παρουσιάζεται και η περιβαλλοντική διάσταση των προγραμμάτων (Green Budgeting).

7. Ο ρόλος των δημοσίων επενδύσεων στη χρηματοδότηση της βιώσιμης ανάπτυξης

Πέραν των όσων αναπτύχθηκαν ανωτέρω για την εφαρμογή των αρχών και κανόνων της βιώσιμης ανάπτυξης, το ειδικότερο ζήτημα της «βιώσιμης» χρηματοδότησης αφορά στη διαδικασία της ενσωμάτωσης των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και διαχειριστικών ζητημάτων της εφαρμογής των ΣΒΑ στον επενδυτικό σχεδιασμό και τη λήψη αποφάσεων, ούτως ώστε να εμπεδωθεί η μακροχρόνια επένδυση σε «βιώσιμα» έργα και δράσεις. Άλλωστε, ιδιαίτερα σημαντικές είναι οι ανάγκες χρηματοδότησης της έγκαιρης υλοποίησης των ΣΒΑ, που σύμφωνα με την World Investment Report 2014 της UNCTAD, υπολογίζονταν ήδη το 2014 σε 3.3-4.5 τρισεκατομμύρια δολάρια, προϋπολογισμός που αυξήθηκε δραστικά μετά τις συνέπειες της κρίσης του COVID και του πολέμου στην Ουκρανία (<https://www.evalueserve.com/blog/roadmap-to-sdgs-2030-role-of-sustainable-finance/>).

Στην κατεύθυνση αυτή, οι οικονομικοί φορείς πρέπει να αναπτύξουν κατάλληλα εργαλεία, για την παρακολούθηση των επιπτώσεων των δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων στην επίτευξη των ΣΒΑ, την αποτελεσματικότητα στην κινητοποίηση πόρων του δημόσιου αλλά και του ιδιωτικού τομέα, την επέκταση της εφαρμογής των ΣΔΙΤ, τη διεθνή συνεργασία, κα.

Για τους παραπάνω λόγους, η “Agenda 2030” συμπληρώθηκε ήδη από το 2015 με εκείνη της Addis Abeba, η οποία περιγράφει την ανάγκη διάθεσης και ανάπτυξης κατάλληλων εργαλείων και μέσων υλοποίησης (UN, UNCTAD, 2020). Ιδίως μέσα από την καθιέρωση του Πλαισίου Συνεργασίας για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη «United Nations Sustainable Development Cooperation Framework» ο ΟΗΕ επιδιώκει το συντονισμό εθνικών

προγραμμάτων των χωρών μελών, για τη χρηματοδότηση των ΣΒΑ (<https://unsdg.un.org/2030-agenda/financing>)

Σε ότι αφορά ειδικότερα τις δημόσιες επενδύσεις, το έγγραφο της UNCTAD “Investment Policy Framework for Sustainable Development” (UNCTAD, 2015) διαπιστώνει ήδη από το 2015 την ανάδυση μιας «νέας γενιάς» προγραμμάτων δημοσίων επενδύσεων που κινητοποιούν και ηγούνται μιας ανάπτυξης που συμβάλει στους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης. Στόχος τους πρέπει να είναι η μετάφραση των ΣΒΑ σε επιχειρησιακούς στόχους και μέτρα για τη βιωσιμότητα που ενσωματώνονται στις εθνικές στρατηγικές αλλά και τις διεθνείς συνεργασίες, στη βάση της νέας ατζέντα που είχε αναδείξει προηγουμένα, από το 2012 η Έκθεση *World Investment Report* της UNCTAD για το σκοπό αυτό. Το σχετικό πλαίσιο που τέθηκε αποτελείται από ένα σύνολο αρχών για το σχεδιασμό πολιτικής, κατευθυντήριες γραμμές για το σχεδιασμό των προγραμμάτων δημοσίων επενδύσεων στην κατεύθυνση της ενσωμάτωσης των ΣΒΑ. Για το σκοπό αυτό, οι δημόσιες επενδύσεις παγκοσμίως, πρέπει να λάβουν υπόψη και να κατευθυνθούν σε τομείς – κλειδιά για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Δημόσιες Επενδύσεις: Τομείς – κλειδιά για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Sector	Description
Energy	Investments in energy generation, transmission and distribution
Transport	Investments in roads, railways, harbours and airports
Telecommunications	Investments in infrastructure (fixed, mobile and internet lines)
Water and Sewage	Clean water and sewage supply to households and industry
Food Safety and Agriculture	Investments in agriculture, research, rural development, safety networks
Adapting to and Mitigating Climate Change	Investments in relevant infrastructure, investments to face the impact of climate change on agriculture, renewable energy generation, research and implementation of climate-friendly technologies
Ecosystems/ Biodiversity	Investments in the protection and conservation of ecosystems
Health and Education	Investments in infrastructure (e.g., new hospitals and schools)

Source: UNCTAD, *Investment Policy Framework for Sustainable Development*, 2015

Πηγή: UNCTAD “*Investment Policy Framework for Sustainable Development*”, 2015

Αντίστοιχα, οι εθνικές επενδυτικές πολιτικές πρέπει:

- Να ενσωματώσουν την επενδυτική τους πολιτική στην αναπτυξιακή στρατηγική τους.
- Να εντάξουν τους ΣΒΑ στην επενδυτική πολιτική
- Να διασφαλίσουν τη συνάφεια και την αποτελεσματικότητα της επενδυτικής δράσης μέσα από διαδικασίες αξιολόγησης/μέτρησης/ παρακολούθησης των προγραμμάτων και των έργων.

Κατά τη Σύνοδο κορυφής του Πολιτικού Φόρουμ Υψηλού Επιπέδου των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 2020 στη Νέα Υόρκη (UN Economic and Social Council, 2020) υπό την αιγίδα του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου (ECOSOC) διατυπώθηκαν οδηγίες προς τους σχεδιαστές και εφαρμοστές πολιτικών αναφορικά με την ενσωμάτωση στις δημόσιες επενδύσεις της υλοποίησης των ΣΒΑ, ενώ διαπιστώθηκε η ανάγκη αύξησης της χρηματοδότησης των επενδύσεων, ιδίως στους τομείς της κοινωνικής πρόνοιας, των συστημάτων υγείας, της εκπαίδευσης, της ύδρευσης, της ψηφιακής συνδεσιμότητας και της επιδίωξης μιας πιο πράσινης οικονομίας, έχοντας πάντοτε υπόψη ότι λόγω των δημοσιονομικών περιορισμών, τα ΠΔΕ οφείλουν να εστιάζουν στην επίδοση και τα αποτελέσματα.

Εξάλλου, όπως παρατηρήθηκε, οι εθνικές κυβερνήσεις παραμένουν οι βασικοί πάροχοι μεγάλων και πολυδιάστατων έργων υλικής υποδομής, όπως οι εθνικοί σιδηρόδρομοι ή δίκτυα αστικών μεταφορών, που είναι αναγκαία για τη λειτουργία των αγορών, ενώ ένας από

τους βασικούς παράγοντες για την επιτάχυνση της μετάβασης σε έναν πιο οικονομικά, κοινωνικά και οικολογικά βιώσιμο κόσμο είναι η έρευνα για την ανάπτυξη μιας κυκλικής οικονομίας, με εφαρμογές όπως οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, και η ανάπτυξη δράσεων που θα αντιμετωπίσουν τις σύγχρονες προκλήσεις όπως η γήρανση του πληθυσμού, η διατήρηση της ευημερίας και ποιότητας ζωής απέναντι στην περιβαλλοντική υποβάθμιση και η οικοδόμηση μιας συμπεριληπτικής ανάπτυξης.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, το σύγχρονο πλαίσιο πολιτικής εστιάζει σε μέτρα αντιμετώπισης των νέων προκλήσεων όπου συνδυάζονται υφιστάμενα επενδυτικά εργαλεία με κανονισμούς που προάγουν μεταρρυθμίσεις στο εθνικό επίπεδο, με στόχο την αύξηση της αποτελεσματικότητας των ενωσιακών στρατηγικών. Στο πλαίσιο αυτό, πολλές ευρωπαϊκές δράσεις για τη βιώσιμη ανάπτυξη εστιάζουν στην κατανομή των ενωσιακών πόρων που στηρίζουν τις συναφείς εθνικές πολιτικές. Εξάλλου, σε συνάφεια με τον κρίσιμο ρόλο που διαδραματίζουν οι εθνικές και υπο-εθνικές δημόσιες διοικήσεις στον σχεδιασμό και την υλοποίηση μεταρρυθμίσεων με μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή, καθώς και στην τεχνολογική πρόοδο, είναι χαρακτηριστικά τα ευρήματα μιας ανάλυσης που δημοσίευσε η ΕΕ τον Απρίλιο του 2021, σύμφωνα με την οποία, οι τοπικές και περιφερειακές αρχές υλοποιούν 70% της ευρωπαϊκής νομοθεσίας, 90% των δράσεων για το κλίμα, καθώς και 65% των μέτρων ΣΒΑ. Τα δεδομένα αυτά αντιστοιχούν στο ένα τρίτο της πραγματοποιούμενης δημόσιας δαπάνης και τα δύο τρίτα των υλοποιούμενων δημοσίων επενδύσεων (Agarbiceanu M., Candale V., Ocolisanu A., 2021).

Παράλληλα, η ΕΕ έχει προτάξει χρηματοδοτικούς στόχους στο πλαίσιο «πράσινων» δράσεων ενώ προωθεί την παρακολούθηση κάποιων δεδομένων υλοποίησης κυρίως μέσα από την εξαγωγή και δημοσίευση σχετικών εκθέσεων δεδομένων. Ταυτόχρονα, το Πρόγραμμα Επενδύσεων για τη Βιώσιμη Ευρώπη (Sustainable Europe Investment Plan), από το 2020, έχει θέσει σαν στόχο την κινητοποίηση των απαραίτητων επενδυτικών πόρων για την επίτευξη των στόχων της «Πράσινης Συμφωνίας», και φιλοδοξεί να παράσχει στους δημόσιους φορείς αλλά και τον ιδιωτικό τομέα, ένα πλαίσιο θεσμικών κειμένων και εργαλείων για το σχεδιασμό και την υλοποίηση και την παρακολούθηση βιώσιμων δράσεων και έργων. Ανάμεσα στα εργαλεία αυτά, ο Μηχανισμός για τη Δίκαιη Μετάβαση εστιάζει ιδιαίτερα σε περιοχές που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες μετάβασης (European Commission, 2020 a). Εξάλλου, σύμφωνα με τον Κανονισμό για την Ταξινόμηση των βιώσιμων επενδύσεων (ΕΕ) 2020/852 (ΕΕ, 2020) καταρχήν μια οικονομική δραστηριότητα δεν θα πρέπει να χαρακτηρίζεται περιβαλλοντικά βιώσιμη αν επιβαρύνει το περιβάλλον περισσότερο από ό,τι το ωφελεί. Αντίστοιχα, μια οικονομική δραστηριότητα χαρακτηρίζεται περιβαλλοντικά βιώσιμη, όταν: (α) συμβάλλει σημαντικά στην επίτευξη ενός ή περισσότερων από τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης, (β) δεν επιβαρύνει σημαντικά κανέναν από τους παραπάνω στόχους, (γ) ασκείται σύμφωνα με τις ελάχιστες διασφαλίσεις που προβλέπονται στο άρθρο 18 του κανονισμού και αφορούν την διατήρηση της φύσης και της βιοποικιλότητας, τη βιώσιμη χρήση και διαχείριση της γης, τις βιώσιμες γεωργικές πρακτικές και τη βιώσιμη διαχείριση των δασών, και (δ) συμμορφώνεται προς τα τεχνικά κριτήρια ελέγχου που θεσπίζει η Επιτροπή.

Παρά τις ενέργειες που ήδη πραγματοποιήθηκαν, σημαντικά βήματα οφείλουν να υλοποιηθούν ακόμη για την ενσωμάτωση όλων των ΣΒΑ – και όχι μόνο αυτών που σχετίζονται με το περιβάλλον και το κλίμα - στις ευρωπαϊκές πολιτικές καθώς και για την ανάπτυξη πρόσθετων εργαλείων παρακολούθησης (European Parliament, 2021).

Ειδικότερα, πέραν από την καταγραφή των πόρων που διατίθενται για τη βιώσιμη ανάπτυξη μέσα από το Πολυετές Δημοσιονομικό Πλαίσιο (MFF) αλλά και τα επιμέρους προγράμματα της ΕΕ για τα οποία καταρτίζεται σχετική έκθεση από το 2020, καθώς και τις

ειδικές αναφορές στη συνάφεια της ακολουθούμενης πολιτικής με τους ΣΒΑ, η ΕΕ έχει δεσμευθεί για την ανάπτυξη συγκεκριμένης μεθοδολογίας αναλυτικότερης αποτίμησης της δαπάνης που αφιερώνεται στους ΣΒΑ μέσα από τον ευρωπαϊκό προϋπολογισμό και τις υλοποιούμενες δράσεις (European Commission, 2020 b).

8. Η ενσωμάτωση της βιώσιμης ανάπτυξης σε στρατηγικές και επενδυτικές πολιτικές των ευρωπαϊκών χωρών: Ενδεικτικές αναφορές.

Σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, πληθαίνουν οι στρατηγικές και οι μέθοδοι που ακολουθούνται για την επίλυση των οικονομικών προβλημάτων των περιφερειών, με κυρίαρχη συνισταμένη και όχημα τη βιώσιμη ανάπτυξη (Μητούλα Ρ., 2023). Ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ, όπως η Σουηδία, η Γερμανία και η Φινλανδία, έχουν αναπτύξει εθνικές στρατηγικές που αποσκοπούν στην ευθυγράμμιση των πολιτικών και των δράσεών τους με τους ΣΒΑ (Χρηστάκης Μ., Φούρκας Β., Δανδουλάκη Μ., 2023). Οι στρατηγικές αυτές θέτουν σαφείς στόχους, και καθορίζουν δείκτες και μηχανισμούς εφαρμογής για την επίτευξη των ΣΒΑ και βασίζονται στη συμμετοχή πολλαπλών ενδιαφερόμενων φορέων, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνίας των πολιτών και του ιδιωτικού τομέα.

Ανάμεσα στις πρώτες και πιο ολοκληρωμένες εφαρμογές συγκαταλέγεται το αντίστοιχο εθνικό σχέδιο δράσης της Φινλανδίας για την εφαρμογή της Ατζέντα 2030, το οποίο, ήδη από το 2017, αποτελεί ένα στρατηγικό θεσμοθετημένο έγγραφο, που συντάσσεται από την Εθνική Επιτροπή για τη Αειφόρο Ανάπτυξη και την κυβέρνηση, και εγκρίνεται από το Εθνικό Κοινοβούλιο (Χρηστάκης Μ. et al., 2023). Το σχέδιο δράσης παραθέτει τα μέτρα με τα οποία σχεδιάζεται να προωθηθεί η επίτευξη καθενός από τους 17 στόχους βιώσιμης ανάπτυξης. Εξάλλου, η ειδική Φινλανδική Εθνική Επιτροπή για την Αειφόρο Ανάπτυξη προωθεί τη δέσμευση/ συμμετοχή της κοινωνίας για την υλοποίηση της βιώσιμης ανάπτυξης, προβάλλοντας ταυτόχρονα βέλτιστες πρακτικές για τη βιώσιμη ανάπτυξη σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Παράλληλα, η εισαγωγή της διαδικασίας της «επιχειρησιακής δέσμευσης» παρέχει ένα συγκεκριμένο εργαλείο με το οποίο, οποιοσδήποτε στη Φινλανδία, από επιχειρήσεις και σχολεία έως μεμονωμένους πολίτες, μπορεί να συμμετάσχει στο εθνικό έργο για τη βιώσιμη ανάπτυξη με συγκεκριμένο τρόπο.

Στην τοπική κλίμακα της πόλης, αξιοσημείωτη είναι επίσης η στρατηγική που συμπεριλήφθηκε στο σχέδιο για την προώθηση της Ατζέντα 2030 στη Βαρκελώνη, που παρουσιάστηκε το 2020 από τη δημοτική κυβέρνηση, με αντικείμενο την "τοπική προσαρμογή", δηλαδή τον προσδιορισμό των υποστόχων ΣΒΑ που θα μπορούσαν να μεταφερθούν σε τοπικό επίπεδο (Χριστοπούλου Σ., 2022). Τελικά, επιχειρήθηκε ο καθορισμός ενός "στόχου της Βαρκελώνης" για καθέναν από τους 139 τοπικά υλοποιήσιμους υποστόχους ΣΒΑ, από το σύνολο των 169. Σε συνεργασία με ειδικούς και ερευνητικούς φορείς η τοπική κυβέρνηση προχώρησε στη συνέχεια στην ανάπτυξη μεθοδολογίας για τη μέτρηση της επίτευξης των στόχων αυτών.

Εξάλλου, τον Ιούλιο του 2025, κατά τη διάρκεια της τέταρτης διεθνούς συνδιάσκεψης για τη χρηματοδότηση της ανάπτυξης του Προγράμματος Ανάπτυξης των Ην. Εθνών (UNDP) που πραγματοποιήθηκε στη Σεβίλλη, η Νορβηγία υπέγραψε συμφωνία στρατηγικής συνεργασίας για την περαιτέρω υποστήριξη της αποτελεσματικότητας, της δικαιοσύνης και της λογοδοσίας της δημοσιονομικής και επενδυτικής πολιτικής, στο πλαίσιο της εφαρμογής των αρχών της βιωσιμότητας. Μέσα από αυτή τη συνεργασία η Νορβηγία προτίθεται να υποστηρίξει ενεργά την κινητοποίηση / μόχλευση πόρων ή/και ανακατεύθυνση / διάθεση δημόσιας χρηματοδότησης για τους ΣΒΑ, ιδίως μέσα από την προώθηση ολοκληρωμένων και αποτελεσματικών μεταρρυθμίσεων (<https://sdgfinance.undp.org/>).

8.1. SEESIM: Η πιλοτική εφαρμογή στην Ιταλία ενός μοντέλου αξιολόγησης για το σχεδιασμό οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά βιώσιμων δημοσίων επενδύσεων

Έχει ήδη διαπιστωθεί ότι η υλοποίηση των ΣΒΑ προϋποθέτει την αποτελεσματική κατανομή των δημοσίων επενδύσεων σε αντίστοιχες πολιτικές και δράσεις, μέσα από διαδικασίες που συνδυάζουν την εξισορρόπηση των άμεσων αναγκών με τις μακροπρόθεσμες περιβαλλοντικές ανάγκες, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη την έντονη διαφοροποίηση των περιφερειακών και τοπικών αναγκών και ιδιαιτεροτήτων. Αυτή η νέα πραγματικότητα αναδεικνύει την αναγκαιότητα της ανάπτυξης συγκροτημένων και ταυτόχρονα ευέλικτων μοντέλων λήψης απόφασης που βελτιστοποιούν την επίτευξη της βιωσιμότητας μέσα από την εφαρμογή των ΠΔΕ. Σημαντικό ρόλο στις διαδικασίες αυτές κατέχει η δέσμευση κοινωνίας/ πολιτείας στο υψηλότερο και το ευρύτερο δυνατό επίπεδο, με τη συνευθύνη / συμμετοχή ακόμη και των ίδιων των πολιτών στο σχεδιασμό και την υλοποίηση των στρατηγικών για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Σε εθνικό επίπεδο, ζητούμενο για την επιτυχή εφαρμογή των ΣΒΑ είναι, μεταξύ άλλων, η κατάρτιση κατάλληλου κανονιστικού πλαισίου αλλά και ο σχεδιασμός δημόσιων επενδυτικών πολιτικών που ευθυγραμμίζονται με τους ΣΒΑ, σε συνδυασμό και με τη μέτρηση των αποτελεσμάτων εφαρμογής και την αξιολόγηση αντικτύπου (impact assessment), με τη χρήση μεθοδολογικών εργαλείων που θα λαμβάνουν υπόψη τους τη διάσταση της βιωσιμότητας, υπερβαίνοντας την παραδοσιακή οικονομική ανάλυση κόστους-οφέλους (Τράντας Ν., 2021).

Προς την κατεύθυνση αυτή, το 2024 η μελέτη των Baffo I., Leonardi M., D’Alberti V & Petrillo A., με τίτλο “Optimizing public investments: A Sustainable Economic, Environmental, and Social Investment Multi-criteria Decision Model (SEESIM)” προτείνει ένα τέτοιο μοντέλο, επιχειρώντας να καθοδηγήσει τις επιλογές των δημοσίων επενδύσεων, μέσα από ένα συμπεριληπτικό σύνολο κριτηρίων που ενσωματώνουν τους κύριους πυλώνες της βιωσιμότητας: τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, την οικονομική βιωσιμότητα και την κοινωνική συμπερίληψη/ αποδοχή (Baffo I., Leonardi M., D’Alberti V & Petrillo A, 2024). Επιπρόσθετα, παρουσιάζοντας ένα συστηματικό πλαίσιο αξιολόγησης και προτεραιοποίησης τέτοιων επενδύσεων, το μοντέλο αυτό φιλοδοξεί να καλύψει ένα υφιστάμενο κενό στις εφαρμοζόμενες διαδικασίες χάραξης πολιτικής, διασφαλίζοντας, με αφετηρία την Ιταλία, ότι οι δημόσιες επενδύσεις σε όλη την Ευρώπη θα εναρμονίζονται με τους επιδιωκόμενους στόχους.

Η πιλοτική εφαρμογή των κριτηρίων αυτών πραγματοποιείται στο πλαίσιο τους ιταλικού εθνικού προγράμματος για την ανάπτυξη μικρών δήμων της χώρας με πληθυσμό κάτω των 5.000 κατοίκων, στο πλαίσιο ενός ευρύτερου σχεδίου που στοχεύει στην προώθηση της οικονομικής, κοινωνικής, περιβαλλοντικής, πολιτιστικής ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές σε συνδυασμό με την αντιμετώπιση της μείωσης του πληθυσμού και τη διατήρηση και ανάδειξη του τοπίου. Σε αυτό το πλαίσιο, επιχειρείται η εφαρμογή ενός μοντέλου εκ των προτέρων αξιολόγησης και επιλογής βιώσιμων οικονομικά, περιβαλλοντικά και κοινωνικά επενδύσεων (Sustainable Economic, Environmental, and Social Investment Multi-criteria Decision Model – SEESIM) με στόχο την εκτίμηση της απόδοσης των υλοποιούμενων από το ΠΔΕ έργων, επιτρέποντας έτσι την αντίστοιχη προσαρμογή των αντίστοιχων διαδικασιών επιλογής στα μελλοντικά υλοποιούμενα προγράμματα, μέσα από μια παραγόμενη ιεράρχηση της σημαντικότητας των χρηματοδοτούμενων / αξιολογούμενων έργων.

Το μοντέλο βασίζεται στην εφαρμογή των παρακάτω προτεινόμενων κριτηρίων και υποκριτηρίων διαφοροποιούμενης βαρύτητας, τα οποία συνδέονται άμεσα με τους ΣΒΑ:

SEESIM: κριτήρια διαφοροποιούμενης βαρύτητας, συνδεδεμένα άμεσα με τους ΣΒΑ

Criteria	Strategic priorities/SDGs	KPIs	Description
C1. Efficiency (EF)	Ensure efficient and effective use of public resources to achieve project goals within set timelines and budget 	KPI#1 On-time Completion Rate KPI#2 Budget Variance	Percentage of project tasks completed by their due dates. Difference between the budgeted and actual costs.
C2. Economic Impact (EI)	Ensure that the territory grow through the creation of new jobs 	Number of Jobs Created GDP Growth Rate	Total Jobs created directly by the project. Annual percentage increase in local GDP attributable to the project.
C3. Social Benefits (SB)	Ensure the territory is improved by creating services for citizens and enhancing life quality socially, economically, and environmentally 	Service Accessibility Index Quality of Life Score	Measure of the change in access to essential services. Composite index based on health, education, and income indicators.
C4. Sustainability (SS)	Ensure valorisation of the territory by guaranteeing less pollution, waste and conservation of biodiversity 	CO ₂ Emission Reduction Percentage Resource Conservation Rate	Year-over-year percentage decrease in CO ₂ emissions. Percentage reduction in the use of key natural resources.
C5. Innovation and Technology (IT)	Ensure collaboration with all interested parties in the area with a view to expected benefits for the local community 	Technology Adoption Rate Research Collaborations	Number of new technologies implemented as part of the project. Number of partnerships or projects undertaken with research institutions.

Πηγή: Baffo I., Leonardi M., D’Alberti V & Petrillo A., *Optimizing public investments: A Sustainable Economic, Environmental, and Social Investment Multi-criteria Decision Model (SEESIM)*,1757-7802/© 2024

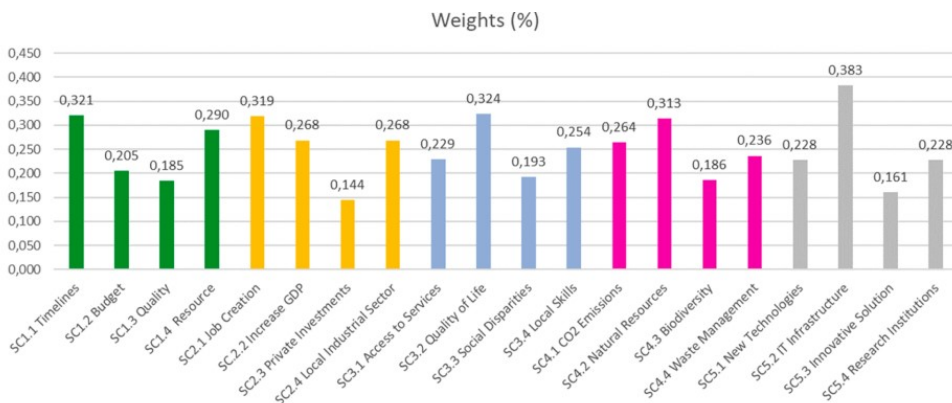

Fig. 16. Final ranking for each sub criterion.

Πηγή: Baffo I., Leonardi M., D’Alberti V & Petrillo A., *Optimizing public investments: A Sustainable Economic, Environmental, and Social Investment Multi-criteria Decision Model (SEESIM)*,1757-7802/© 2024

Η εφαρμογή του μοντέλου στην περίπτωση των μικρών δήμων της Ιταλίας έδωσε βάσιμες ενδείξεις ότι μπορεί να οδηγήσει στην ενίσχυση της διαφάνειας, της λογοδοσίας και της αποτελεσματικότητας στην αξιοποίηση των δημοσίων επενδυτικών πόρων, διασφαλίζοντας όχι μόνο την παραγωγή άμεσων αποτελεσμάτων στην οικονομία, αλλά και τη συμβολή των υλοποιούμενων έργων στη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα και ευημερία.

9. Σύγχρονοι προβληματισμοί για την υλοποίηση των ΣΒΑ

Σε μια εποχή όπου η διασφάλιση μιας ορθολογικής διαχείρισης των Προγραμμάτων Δημοσίων Επενδύσεων αναδεικνύεται σε κρίσιμο ζητούμενο για τα χρόνια που έρχονται, ως προϋπόθεση μάλιστα για την επίτευξη της μέγιστης δυνατής επάρκειας και αποτελεσματικότητας, στο σύγχρονο παγκόσμιο περιβάλλον, η χρηματοδοτική ικανότητα του δημόσιου τομέα αποδεικνύεται ανεπαρκής για την κάλυψη όλων των αναγκών που άπτονται της προώθησης των ΣΒΑ,.

Παράλληλα, το 2024 η Έκθεση του ΟΗΕ (UN -DESA) “Financing for Sustainable Development Report: Financing for development at Crossroads” επισημαίνει ότι ο κόσμος μας βρίσκεται πλέον μπροστά σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι, όπου οι δυσκολίες της χρηματοδότησης θέτουν σε κίνδυνο την υλοποίηση των ΣΒΑ και της πολιτικής για το κλίμα μέχρι το 2030, υπογραμμίζοντας χαρακτηριστικά ότι «το παράθυρο» για να σώσουμε τη βιώσιμη ανάπτυξη και να αποτρέψουμε μια κλιματική καταστροφή είναι για λίγο ακόμη ανοικτό, κλείνει όμως πλέον με ταχύτητα. Η πραγματικότητα αυτή γίνεται ακόμη περισσότερο αντιληπτή αν αναλογισθούμε ότι, για την επίτευξη των στόχων στις αναπτυσσόμενες χώρες, απαιτούνται σήμερα πρόσθετοι πόροι ύψους 4 τρις δολαρίων ετησίων, ποσό που αντιστοιχεί σε αύξηση χρηματοδότησης κατά 50% σε σχέση με την προ κρίσης εποχή (<https://unctad.org/publication/financing-sustainable-development-report-2024>).

Ιδίως μέσα από τη μελέτη των περιπτώσεων, παρατηρείται έντονη διαφοροποίηση ανάμεσα σε λιγότερες αριθμητικά χώρες που έχουν ήδη προωθήσει την κατάρτιση και υλοποίηση ολοκληρωμένων στρατηγικών για την ενσωμάτωση των ΣΒΑ στην αναπτυξιακή και την επενδυτική πολιτική τους, σε αντίθεση με έναν μεγάλο αριθμό χωρών όπου η σχετική διαδικασία εξακολουθεί να περιορίζεται σε διεκπεραιωτικές ενέργειες (Τράντας Ν., 2021) για την τυπική κάλυψη των υφιστάμενων διεθνών υποχρεώσεων, χωρίς πραγματική συμμετοχή και δέσμευση των θεσμών, της πολιτείας και της κοινωνίας.

Στο περιβάλλον αυτό, έδαφος κερδίζουν απόψεις για την «αποανάπτυξη» (degrowth), οι οποίες θεωρούν ουσιαστικά ανέφικτη την μέχρι τώρα προσπάθεια επίτευξης της βιωσιμότητας, χωρίς την ολιστική μετάβαση σε ένα νέο διαφορετικό μοντέλο, με κύριο άξονα τη μείωση της οικονομικής παραγωγής και κατανάλωσης, ιδίως στις πλούσιες χώρες, με στόχο την επίτευξη βιωσιμότητας και κοινωνικής δικαιοσύνης, δίνοντας έμφαση στην ευημερία και την ποιότητα ζωής (Jackson, T., 2021). Εξάλλου, όπως τονίζει η μελέτη των Wiedmann, T., Lenzen, M., Keyßer, L.T. Steinberger, J. (2020), επί μισό αιώνα οι κοινωνίες της αφθονίας συνεχώς αυξάνουν τη χρήση πόρων και τις εκπομπές ρυπογόνων αερίων με πολύ πιο γρήγορο ρυθμό από όποιες μειώσεις έχουν γίνει μέσω τεχνολογικών καινοτομιών. Γι’ αυτό και η μετάβαση στη βιωσιμότητα δεν μπορεί να είναι αποτελεσματική χωρίς σημαντικές αλλαγές στον τρόπο ζωής, οι οποίες θα δρουν συμπληρωματικά προς τις τεχνολογικές εξελίξεις.

10. Συμπεράσματα - Προτάσεις

Μετά από διαδοχικές μεταρρυθμίσεις και αναδιαμορφώσεις του ρόλου τους στο πλαίσιο της διαχρονικής εξέλιξης των δημοσιονομικών πλαισίων των εθνικών κρατών και των διεθνών φορέων συνεργασίας τους, οι δημόσιες επενδύσεις σήμερα καθορίζονται σε σημαντικό βαθμό από την παγκόσμια πρόκληση της ανάγκης ορθολογικής διαχείρισης και δημοσιονομικής πειθαρχίας.

Από την άλλη πλευρά, οι ερευνητές / επιστήμονες και οι διεθνείς φορείς υπογραμμίζουν το σημείο καμπής στο οποίο βρίσκεται σήμερα η ανθρωπότητα σε σχέση με την έγκαιρη

επίτευξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης, για τους οποίους είναι άμεση η ανάγκη διάθεσης πόρων, ενώ τονίζεται αντίστοιχα η μεγάλη καθυστέρηση στην υιοθέτηση / εφαρμογή κατάλληλων μέτρων προσαρμογής από τα κράτη και τους οργανισμούς διεθνούς συνεργασίας.

Συνακόλουθα, για πολλούς, η πραγμάτωση των ΣΒΑ επιτάσσει την άμεση στροφή σε μια συνολική και πολυδιάστατη προσαρμογή του παγκόσμιου αναπτυξιακού και επενδυτικού μοντέλου στις επιταγές της βιωσιμότητας, με μείωση της χρήσης πόρων και ενέργειας, δίνοντας έμφαση στην ευημερία και την ποιότητα ζωής, στον αντίποδα και ως εξίσου σημαντικό πυλώνα με αυτόν της οικονομικής μεγέθυνσης αλλά και της δημοσιονομικής πειθαρχίας.

Παράλληλα, στο επίπεδο τόσο των διεθνών οργανισμών όσο και των κρατών, απαιτείται άμεσα εντατικοποίηση και μεθόδευση της προσπάθειας για πραγματική ενσωμάτωση των ΣΒΑ στη χρηματοδότηση πολιτικών, στους δημοσιονομικούς μηχανισμούς, στον κρατικό προϋπολογισμό και τις επενδύσεις.

Στο πλαίσιο αυτό είναι αναγκαία και η επίσπευση της μετάβασης σε προγράμματα δημοσίων επενδύσεων «νέας γενιάς», που θα ενσωματώνουν τους ΣΒΑ στο σχεδιασμό τους και θα συμβάλλουν στη διάθεση και μόχλευση δημόσιων και ιδιωτικών πόρων, επικεντρώνοντας τον προγραμματισμό τους σε τομείς – κλειδιά για την αειφόρο ανάπτυξη, θέτοντας σε εφαρμογή κατάλληλα εργαλεία όπως οι κανόνες για τις βιώσιμες οικονομικές δραστηριότητες και τις δημόσιες συμβάσεις. Παράλληλα, κρίσιμη είναι η ανάπτυξη ουσιαστικής μεθοδολογίας επιλογής, παρακολούθησης και αξιολόγησης των δράσεων και έργων σε συνάρτηση με την επίδρασή τους στην αειφορία. Η διαδικασία αυτή οφείλει να εκτείνεται στην υλοποίηση των ΣΒΑ στο σύνολό τους, καθώς και να λειτουργεί στο κατάλληλο εδαφικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη τις τοπικές / περιφερειακές ανάγκες και ιδιαιτερότητες.

Αν και η χώρα μας έχει πραγματοποιήσει σημαντικά βήματα υιοθέτησης των ΣΒΑ σε επίπεδο διατύπωσης αρχών, προγραμματικών στόχων και υιοθέτησης συναφών αξόνων σε σχέδια πολιτικής και δράσης, εξακολουθεί να υπολείπεται σε όρους ευρύτερης ενημέρωσης, δέσμευσης και συνευθύνης της κοινωνίας και των οικονομικών συντελεστών στο σύνολό τους και σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης, ενώ σημαντικά βήματα θα πρέπει να γίνουν για την ενίσχυση των δράσεων που προωθούν το σύνολο των ΣΒΑ, πέραν δηλαδή εκείνων που εστιάζουν στους περιβαλλοντικούς στόχους. Τέλος, η ουσιαστική υιοθέτηση των ΣΒΑ από το ελληνικό ΠΔΕ προϋποθέτει την ανάπτυξη αφενός μεθοδολογίας προτεραιοποίησης / επιλογής των χρηματοδοτούμενων επενδυτικών έργων σε συνάφεια με τη συνεισφορά τους στη βιώσιμη ανάπτυξη, και αφετέρου εργαλείων μόχλευσης, καταγραφής και παρακολούθησης των συναφών διατιθέμενων πόρων.

Βιβλιογραφία - Αναφορές

- Agarbiceanu M., Candale V., Ocolisanu A., The role of the Public Investment Policy in the Funding of Sustainable Development, *Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu*, Economy Series, Issue 5/2021.
- Baffo I., Leonardi M., D’Alberti V & Petrillo A., Optimizing public investments: A Sustainable Economic, Environmental, and Social Investment Multi-criteria Decision Model (SEESIM), 1757-7802/© 2024 The Authors. Published by Elsevier B.V. on behalf of The Regional Science Association International.
- Γκουζή Α. Κ., Δημόσιο Λογιστικό, Αρχές Διοίκησης και Διαχείρισης των Εσόδων και Εξόδων του Κράτους, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 1991, σελ. 67– 73

- Δεληθέου Β., Ποδηματάς, Ε., Μιχαλάκη Ε., Συγχρηματοδοτούμενα Προγράμματα και η συμβολή τους στην Περιφερειακή και Τοπική Ανάπτυξη στην Ελλάδα, *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, Τόμ. 18 Αρ. 69 (2018).
- Delitheou V., Vinieratou -Bosinakis M., Athanassopoulos C., Public Investments as a Development Tool, *International Relations and Diplomacy*, December 2019, Vol. 7, No.12, p. 592-600.
- ΕΕ 2024, Κανονισμό (ΕΕ) 2024/1263 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 29ης Απριλίου 2024 «σχετικά με τον αποτελεσματικό συντονισμό των οικονομικών πολιτικών και την πολυμερή δημοσιονομική εποπτεία και την κατάργηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1466/97 του Συμβουλίου»
- ΕΕ 2020, Κανονισμός (ΕΕ) 2020/852 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 18ης Ιουνίου 2020 σχετικά με τη θέσπιση πλαισίου για τη διευκόλυνση των βιώσιμων επενδύσεων και για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΕ) 2019/2088.
- Ε. Επιτροπή, Επόμενα βήματα για ένα βιώσιμο ευρωπαϊκό μέλλον – Ευρωπαϊκή Δράση για την Αειφορία, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών, COM(2016)-739 Final, Στρασβούργο 22/11/2016.
- European Commission, (2020 b), Delivering on the UN’s Sustainable Development Goals – A comprehensive approach, Commission Staff Working Document SWD(2020) 400 final, Brussels, 18.11.2020.
- European Commission (2020 a), Sustainable Europe Investment Plan European Green Deal Investment Plan, COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS, Brussels, 14.01.2020.
- European Parliament, «Public and Private Investment in the European Union», Working Paper, Economic Affairs Series, 1999.
- European Parliament, The Sustainable Development Goals in the EU budget, 2021.
- European Parliament, A targeted golden rule for public investments? A comparative analysis of possible accounting methods in the context of the review of Stability and Growth Pact, Study requested by the ECON committee, March 2023
- Hellenic Republic, National Reform Programme 2023.
- Ιωαννίδου Η., Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων: Έννοια, περιεχόμενο, διάρθρωση, διαχρονική εξέλιξη και προοπτικές, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής, Αιγάλεω 2024, σελ. 7-9.
- Jackson, T. (2021), Post Growth – Life after Capitalism, Cambridge: Polity Press
- Καραγιάννη, Στ. και Πεμπτεζόγλου, Μ. Τα Οικονομικά της Κοινωνικής Πολιτικής, {Παπαθεοδώρου, Χ. και Σακελλαρόπουλος, Θ. (επιμ.)}, Εκδόσεις Διόνικος, Αθήνα, 2020, σ.σ. 293-328.
- Καράγιωργας, Δημόσια Οικονομική Ι. Οι Οικονομικές Λειτουργίες του Κράτους, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1979
- Loughlin J., “The “Hybrid State”: Reconfiguring territorial governance in western Europe”, *“Perspectives on european politics and society”*, Vol. 10, March 2009.
- Mehrotra and Väililä (2006). «Public Investment in Europe: Evolution and Determinants in Perspective», *Fiscal Studies*, vol. 27, no. 4, pp. 443–471
- Μητούλα Ρ., Βιώσιμη οικονομική περιφερειακή ανάπτυξη, Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις, Αθήνα 2023.

- Νικολαΐδης Λ. «Το ελληνικόν πρόγραμμα ανασυγκροτήσεως και η προβολή του εις το εξωτερικόν», ΣΠΟΥΔΑΙ, Έκδοσις της Ανωτέρας Σχολής Βιομηχανικών Σπουδών, Μάρτιος – Απρίλιος 1954, τ. 4, σελ 267-264.
- Παταργιάς Π., «Σημειώσεις Παραδόσεων», Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διατήρησης Πολιτισμικών Αγαθών, 2010.
- Presidency of the Hellenic Government, GREECE Voluntary National Review on The Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2022.
- Richard J. The History of Budgeting: When did it Start and the Evolution Over Time, <https://www.solving-finance.com/post/retrospectively-understand-budgeting>, ανακτήθηκε 22/08/2025.
- SDG Transformation Center at the UN Sustainable Development Solutions Network (SDSN), Europe Sustainable Development Report 2025: SDG Priorities for the New EU Leadership, Dublin, Ireland, 2025
- Streeck & Mertens (2011). «Fiscal Austerity and Public Investment Is the Possible the Enemy of the Necessary?», Max-Planck-Institut für Gesellschaftsforschung (MPIfG) Discussion Paper 11/12.
- Σεργούνη Ε., ΚΡΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ: Το υφιστάμενο σύστημα και οι προοπτικές αναμόρφωσης του στο νέο οικονομικό περιβάλλον, Πτυχιακή Εργασία, Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης, Αθήνα, 2004.
- Συμβούλιο της ΕΕ, A sustainable European future: The EU response to the 2030 Agenda for Sustainable Development - Council conclusions 10370/17, Brussels, 20 June 2017.
- Τράντας Ν., Αξιολόγηση της πορείας υλοποίησης των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης: προς ένα πιο ενημερωμένο και πολιτικό περιεχόμενο, Επιθεώρηση Ελληνικής Εταιρείας Αξιολόγησης Τεύχος 8, Ιούνιος 2021
- Τσανάκας Ζ., Βιώσιμη ανάπτυξη: Η ολιστική προσέγγισή της από την Ευρωπαϊκή Ένωση, Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, Αιγάλεω 2023.
- UN, Department of Economic and Social Affairs, Financing for Sustainable Development Report: Financing for development at Crossroads, 2024.
- UN Economic and Social Council, Report of the high-level political forum on sustainable development convened under the auspices of the Economic and Social Council at its 2020 session, 10 August 2020, N. York.
- UN, UNCTAD, Framework for SDG Aligned Finance, 2020.
- UNCTAD “Investment Policy Framework for Sustainable Development”, 2015.
- Υπ. Ανάπτυξης και Επενδύσεων, Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου με τίτλο «Επενδύω στην Ελλάδα και άλλες διατάξεις», 2019 <https://www.hellenicparliament.gr/>, ανακτήθηκε 31/3/2025
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών – Γενικό Λογιστήριο του Κράτους, Κατάρτιση Προϋπολογισμού Γενικής Κυβέρνησης Οικονομικού Έτους 2025, Εγκύκλιος, ΑΠ 2/61338/ΔΠΓΚ/ 10.07.2024 (ΑΔΑ 6ΣΛΒΗ-8Α3), Αθήνα 2024.
- Υπ. Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών (α), Αιτιολογική Έκθεση στο Σχέδιο νόμου «Νέο Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων και συμπληρωματικές διατάξεις», 2024 <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/12687097.pdf> (ανακτήθηκε 10/03/2025)
- Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών (β), Εισηγητική Έκθεση Προϋπολογισμού 2025, Νοέμβριος 2024.
- Υπ. Οικονομικών, Αιτιολογική Έκθεση, στο σχέδιο νόμου «Αρχές δημοσιονομικής διαχείρισης και εποπτείας (ενσωμάτωση της Οδηγίας 2011/85/ΕΕ) - δημόσιο λογιστικό»,

2014, <https://www.hellenicparliament.gr/userfiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/a-apred-eis-olo.pdf> , ανακτήθηκε 28/03/2025

Χρηστάκης Μ., Φούρκας Β., Δανδουλάκη Μ., Η Ατζέντα 2030 και οι Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ: Το διεθνές, ευρωπαϊκό και εθνικό πλαίσιο εφαρμογής, ΙΝΕΠ/ΕΚΚΔΑ – Εκπαιδευτικό Υλικό, 2023.

Χριστοπούλου Σ., *Η Ενσωμάτωση των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση*, Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Δεκέμβριος 2022.

Wiedmann, T., Lenzen, M., Keyber, L.T. Steinberger, J. (2020), “Scientists’ warning on affluence”, Nature Communications 11, 3107. <https://www.nature.com/articles/s41467-020-16941-y>.

Ιστοσελίδες

<https://greece20.gov.gr/me-mia-matia/>

<https://www.evalueserve.com/blog/roadmap-to-sdgs-2030-role-of-sustainable-finance/>

<https://unsdg.un.org/2030-agenda/financing>

<https://unctad.org/publication/financing-sustainable-development-report-2024>

<https://sdgfinance.undp.org/news-events/undp-and-government-norway-sign-statement-intent-strengthen-cooperation-public-finance>